

DOI: 10.19266/1829-4286-2023-01-79-102

**ԱՇԽԱՐՀԱՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԵՐԱԴԱՍՍՎՈՐՈՒՄՆԵՐ
Ռուս-չինական էներգետիկ համագործակցությունը. Նոր
էներգետիկական աշխարհակարգի ձևավորման
մարտահրավերները**

ՎԱՀԵ ԴԱՎԹՅԱՆ

Վ. Բրյուսովի անվան պետական համալսարան

Հոդվածում ուսումնասիրվել են ռուս-չինական էներգետիկ օրակարգի առանցքային ուղղությունները: Ռուսաստանի և Չինաստանի էներգետիկ համակարգերի կառուցվածքային վերլուծության միջոցով բացահայտվել են դրանց առաջնահերթությունները, գնահատվել է այդ երկրների աշխարհաքաղաքական «զինանոցում» էներգետիկ գործոնի կարևորությունը: Ռուս-չինական էներգետիկ համագործակցությունը ուսումնասիրվել է Ռուսաստանի էներգետիկ անվտանգության ռազմավարական փաստաթղթերի հիմնադրույթների համատեքստում, գնահատվել է իրականացվող քաղաքականության համապատասխանությունը դրանցում արձանագրված հայեցակարգային մոտեցումներին ու սկզբունքներին: Այդ պրիզմայի միջով վերլուծվել է ասիական տրոն էներգետիկ աշխարհակարգի ձևավորման հեռանկարները: Հատուկ ուշադրություն է դարձվել ռուս-չինական էներգետիկ կապերին Ուկրաինայում ընթացող պատերազմի մեկնարկից ի վեր: Մասնավորապես, գնահատվել են էներգետիկ առևտրի ծավալները, ինչպես նաև դրանում ապադոլարացման ռազմավարության իրակա-նացման հնարավորությունները: Գնահատվել են «Միբրի ռուս» և «Միբրի ռուս-2» գազամուղների նշանակությունը և հեռանկարները ռուս-չինական էներգետիկ համագործակցության զարգացման համար:

Բանալի բառեր

Ռուսաստան, Չինաստան, էներգետիկա, անվտանգություն, աշխարհաքաղաքականություն, «Միբրի ռուս», Ուկրաինա

Նախաբան

Ժամանակակից միջազգային հարաբերություններում էներգետիկ գործոնը շարունակում է մնալ առանցքայիններից մեկը՝ ստեղծելով ռիսկեր, ինչպես նաև մարտահրավերներ միջազգային անվտանգության ապահովման, ինչպես նաև կայուն զարգացման համար:

«Էներգետիկ աշխարհաքաղաքականություն» նոր միջգիտակարգային հետազոտական ուղղության ձևավորումը էներգետիկ գործոնի համալիր քաղաքական գնահատման անհրաժեշտության ուղիղ արգասիքն է¹: Դրա ուշադրության կենտրոնում են նաև «Էներգետիկ վերափոխման»՝ ավանդականից վերականգնվող էներգետիկայի անցման, խնդիրները², ինչպես նաև տարածաշրջանային անվտանգության վրա էներգետիկ գործոնի ազդեցության գնահատումը³, որի կարևոր դրսևորումներից են ռուս-չինական էներգետիկ հարաբերությունները: Դրանք շարունակում են կարևոր դերակատարություն ունենալ միջազգային էներգետիկ ճարտարապետության ձևավորման գործում՝ հաշվի առնելով կողմերի երկարաժամկետ էներգետիկ զարգացման համար անհրաժեշտ նախադրյալների առկայությունը՝ արտահայտված ածխաջրածինների պաշարների, տնտեսական աճի ու լոգիստիկ հնարավորություններով: Միաժամանակ, այդ կապերը առանձնանում են աշխարհաքաղաքական ու աշխարհատնտեսական բովանդակությամբ և ուղղված են վերաձևավորելու համաաշխարհային էներգետիկ շուկան՝ դարձնելով այն ավելի ասիակենտրոն:

Ռուսաստանի և Չինաստանի էներգետիկ համակարգերի ընդհանուր բնութագիրը

¹ *The Geopolitics of Global Energy: The New Cost of Plenty* (edited by Timothy C. Lehmann). Lynne Rienner Publishers, 2017.

² **Siddi M.** *The Geopolitics of the Energy Transition: Global Issues and European Policies Driving the Development of Renewable Energy*. Finnish Institute of International Affairs, December 2021 / https://www.fiia.fi/wp-content/uploads/2021/12/bp326_marco-siddi_the-geopolitics-of-the-energy-transition.pdf; *A New World: The Geopolitics of the Energy Transformation*. IRENA, 2019 / https://www.irena.org/-/media/files/irena/agency/publication/2019/jan/global_commission_geopolitics_new_world_2019.pdf

³ *Energy and Security: The Geopolitics of Energy in the Asia-Pacific* (Manjeet Singh Pardesi Amitav Acharya Premarani Somasundram and others). Institute of Defence and Strategic Studies, Nanyang Technological University, 2006. <https://www.files.ethz.ch/isn/26447/E%20&%20S%20book.pdf>

Ռուսաստան: Ռուսաստանի էներգետիկ համալիրը աշխարհում խոշորագույններից մեկն է: Ռուսաստանը համաշխարհային շուկայում էներգառեսուրսների մատակարարման առանցքային երկրներից է. զբաղեցնում է առաջին տեղը վառելիքային հանքային ռեսուրսների արտադրողների շարքում:

Վառելիքաէներգետիկ համալիրը կարևոր տեղ է զբաղեցնում Ռուսաստանի տնտեսության մեջ՝ էներգետիկային բաժին է ընկնում ՀՆԱ-ի մոտ 25%-ը, արդյունաբերական արտադրության ծավալի 30%-ը, դաշնային բյուջեի եկամուտների 50%-ը և արտահանումից ստացվող եկամուտների 65%-ը: Ռուսաստանի էներգետիկ հաշվեկշիռը բնութագրվում է բնական գազի բարձր տեսակարար կշռով՝ էներգիայի առաջնային աղբյուրների սպառման ընդհանուր ծավալում՝ գրեթե 55% (նավթի և նավթամթերքի մասնաբաժինը 19% է, ածխինը՝ 15%, հիդրոէներգիայինը՝ 6%, ատոմային էներգիայինը՝ 5%): Էլեկտրաէներգետիկայում գազի մասնաբաժինը ավելի բարձր է, այն հասնում է մոտ 70%-ի (առանձին շրջաններում՝ գրեթե 90%)⁴:

Նավթի պաշարներով Ռուսաստանը աշխարհում 7-րդն է՝ 10 մլրդ տ, կամ նավթի համաշխարհային ապացուցված պաշարների 6,2%-ը: Սակայն Ռուսաստանի նավթի երկրաբանական պաշարների պոտենցիալ գնահատումները 4-5 անգամ ավելի բարձր են: Միաժամանակ, գազի ոլորտում Ռուսաստանը համաշխարհային առաջատար է բոլոր հիմնական ցուցանիշներով՝ բնական գազի ապացուցված պաշարների ծավալը 47 տրլն խմ է, կամ բնական գազի համաշխարհային պաշարների 25%-ը, արդյունահանումը՝ 607 մլրդ խմ, արտահանումը՝ ավելի քան 200 մլրդ խմ, մայրուղային խողովակաշարերի երկարությունը՝ 155 հազ. կմ:

Ինչ վերաբերում է ածխային արդյունաբերությանը և էլեկտրաէներգետիկային, ապա այս ոլորտներում Ռուսաստանը առաջատար դիրքեր է զբաղեցնում: Ածխի ապացուցված պաշարներով Ռուսաստանը զբաղեցնում է աշխարհում երկրորդ տեղը՝ ԱՄՆ-ից հետո (այդ պաշարները կազմում են մոտ 160 մլրդ տ), իսկ ածխի

⁴ Олейнов А. Г., Топливо-энергетический комплекс мира. М.: Навона, 2008.

ընդհանուր երկրաբանական պաշարների ծավալով այն առաջին տեղում է՝ 5,3 տրլն տ կամ համաշխարհային պաշարների 30%-ը: Ռուսաստանն ունի աշխարհի խոշորագույն էլեկտրաէներգետիկ համակարգերից մեկը՝ 890 էլեկտրակայաններ՝ 215 ԳՎտ հզորությամբ (4-րդ տեղը աշխարհում՝ ԱՄՆ-ից, Չինաստանից և Ճապոնիայից հետո)⁵:

Չինաստան: Չինաստանում առկա տնտեսական աճը էներգառեսուրսների և էներգակիրների ներկրման շարունակական ավելացում է ենթադրում: Դրանով էլ պայմանավորված է Պեկինի կողմից իրականացվող էներգետիկ համակարգի բազմազանեցումը, որի արդյունքները ակներև են թե արտաքին էներգետիկ կապերի հաստատման ու զարգացման, թե ներքին արտադրության ոլորտներում⁶: Մինչև 1993թ. Չինաստանը գտնվում էր էներգառեսուրս արտահանողի կարգավիճակում (մասնավորապես, նավթի արտահանումը առավելապես իրականացվում էր Հարավային Կորեա և Ճապոնիա): Մակայն խորքային երկրաբանական հետազոտությունների և տեխնիկական արդիականացման ծրագրերի բացակայության պատճառով 1994 թ. ի վեր Չինաստանը սկսեց հանդես գալ որպես նավթի նետո-ներկրող⁷: 2003 թ. նավթ ներկրող երկրների ցանկում այն զբաղեցրեց երկրորդ տեղը՝ զիջելով ԱՄՆ-ին (ներկրումն իրականացվում է հիմնականում Մերձավոր Արևելքից, Աֆրիկայից, Ռուսաստանից): Դա չի նշանակում, որ Չինաստանում ամբողջությամբ դադարեցվել է նավթի արդյունահանումը. այն շարունակվում է հիմնականում Մինցզյան-Ույգուրյան շրջանում: Այնուամենայնիվ, արդյունահանվող նավթի ինքնարժեքը բավական բարձր է, ինչի պատճառով արտադրվող նավթամթերքի գինը մոտ

⁵ Նույն տեղում:

⁶ **Guilhot L.**, An analysis of China's energy policy from 1981 to 2020: Transitioning towards to a diversified and low-carbon energy system . *Energy Policy*. **162**, 2022, <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2022.112806>

⁷ *Energy and Environment-References for Energy Policy and Planning*, Vol. 8, edited by Wang Qingyi. Ministry of Energy and Chinese Energy Research Society, February 1992.

40-50%-ով բարձր է ներկրվող նավթամթերքի գնից⁸: Այսօր Չինաստանի ներկրման բաժինը նավթի համաշխարհային շուկայում հասնում է 20%-ի, ինչը լուրջ աշխարհաքաղաքական հիմքեր է ձևավորում Պեկինի համար՝ թույլ տալով ազդեցություն ունենալ համաշխարհային էներգետիկ անվտանգության ճարտարապետության ձևավորման վրա⁹:

Չինաստանի էներգետիկ հաշվեկշռում առանցքային տեղ է զբաղեցնում ածուխը (մոտ 70%), որը հիմնականում օգտագործվում է արդյունաբերության մեջ: Սակայն այս ոլորտում ևս 1990-ականներին Չինաստանը որդեգրեց ներկրման քաղաքականությունը, ինչը աճիսի ներքին շուկայում իրականացված ազատականացման արգասիք էր: Դրա արդյունքում չինական աճիսի գինը մոտ 10 ԱՄՆ դոլարով գերազանցում է միջազգային շուկայում վաճառվող աճիսի գինը: Վերջին շրջանում աճիսի արդյունահանման տարեկան ցուցանիշներով Չինաստանը առաջ է անցել ԱՄՆ-ից, հավանաբար էկոլոգիական վնասների ու մարդկային կորուստների հաշվին: Բավական է նշել, որ տարեկան Չինաստանի աճիսի հանքերում մահանում է մոտ 6000 մարդ: Հաճախ դա բացատրվում է ոլորտի ազատականացմամբ, ինչից հմտորեն օգտվում են մի շարք փոքր ու դեռ 19 դարի տեխնիկա շահագործող ընկերությունները: Ներկայումս Չինաստանում սպառվող աճիսի հիմնական մասը ներկրվում է Ավստրալիայից ու Ինդոնեզիայից¹⁰:

Չինաստանում էլեկտրաէներգիայի արտադրությունն ունի հետևյալ կառուցվածքը.

⁸ China's Energy Conditions and Policies. Information Office of the State Council of the People's Republic of China December 2007 / <https://en.ndrc.gov.cn/policies-/202105/P020210527780237298276.pdf>

⁹ **Ferriggi K.**, *Security of Oil Supply in China*. Clingendael International Energy Programme, 2020, https://www.clingendaelenergy.com/inc/upload/files/CIIEP_Briefing_Paper_2020-01_web_1.pdf

¹⁰ Coal Report 2020 / Asia Pacific Energy Research Centre (APEREC) Institute of Energy Economics, Japan, 2020, https://aperc.or.jp/file/2020/10/9/2020_Coal_Report.pdf

- ածուխ՝ 67,5%,
- նավթ՝ 18%,
- հիդրոէներգիա՝ 7%,
- գազ՝ 5%,
- միջուկային էներգիա՝ 1%,
- վերականգնվող էներգիայի աղբյուրներ՝ 1,5%:¹¹

Դժվար չէ կռահել, որ այս պատկերը զգալիորեն նպաստում է CO₂ արտանետումների ավելացմանը՝ վտանգներ ստեղծելով Չինաստանի էներգետիկ ու էկոլոգիական անվտանգության համար: Գիտակցելով այս ռիսկը՝ դեռևս 2010թ. Պեկինը որդեգրել է էներգետիկ համակարգում համեմատաբար մաքուր վառելիքի՝ բնական գազի կշռի ավելացման քաղաքականությունը, ինչի իրականացումը խոշոր ենթակառուցվածքային ու միաժամանակ արտաքին քաղաքական լուծումներ է պահանջում: Կանխատեսվում է, որ առաջիկա տարիներին Չինաստանում բնական գազի սպառումը կազմելու է 200 մլրդ խմ, որից մոտ 120 մլրդ պետք է ապահովվի ներքին արդյունահանման միջոցով: Ուստի, ներկրման ուղիների զանազանեցման հետ մեկտեղ անհրաժեշտ է զարգացնել բնական գազի արդյունահանումը: Վերլուծությունները ցույց են տալիս, որ նշված սպառման կառուցվածքում շարունակաբար ավելանալու է հեղուկացված գազի մասնաբաժինը: Դրա պահանջարկը Չինաստանում ու, հատկապես, արդյունաբերական առաջատար շրջաններում՝ Գուանդունում և Ֆուցյանում, շարունակաբար աճում է¹²:

Ասիական տրոն էներգետիկ աշխարհակարգի ձևավորման նախադրյալները

2000-ականներից ի վեր Ասիան և ավելի լայն՝ Ասիական-Խաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջանը համաշխարհային էներգետիկ շուկայում հանդես է գալիս որպես գլխավոր սպառող, ինչը թույլ է տալիս տարածաշրջանի առանձին երկրներին ուղիղ

¹¹ **Кашин В.Б., Пятачкова А.С., Смирнова В.А., Поташев Н.А.,** *Развитие энергетики КНР в период 14-ой пятилетки (аналитическая записка)*, Высшая школа экономики, Москва, 2020. 24 с.

¹² **Сянюй В.,** *Торгово-экономическое взаимодействия Китая и России в сфере поставок природного газа*, Диссертация... к-та э.н., СПб, 2021. 178 с.

ազդեցություն ունենալ համաշխարհային էներգետիկ անվտանգության ճարտարապետության ձևավորման վրա¹³: Ավելին, առանցքային սպառողի կազավիճակն այդ երկրները հաճախ օգտագործում են որպես աշխարհաքաղաքական գործիք՝ տարածաշրջանից դուրս առանձին ռազմավարական խնդիրներ լուծելու համար: Այդ երկրների շարքում նախ անհրաժեշտ է առանձնանցել Չինաստանն ու Հնդկաստանը, որոնք հատկապես կիրառվող միջազգային տնտեսական պատժամիջոցների պայմաններում օգնում են Մոսկվային շարունակել առանցքային դիրքեր զբաղեցնել համաշխարհային նավթագազային հատվածում: Չինաստանը գնալով բազմազանեցնում է Ռուսաստանի հետ գազատրանսպորտային հաղորդակցությունը՝ միաժամանակ ավելացնելով ածխաջրածինների ներկրումը տնտեսական պատժամիջոցների ներքո գտնվող Իրանից: Իր հերթին, 2022թ. ի վեր, Հնդկաստանը դարձել է Ռուսաստանից ներկրված նավթի վերամշակող՝ արտահանելով ստացված նավթամթերքը երրորդ երկրներ, այդ թվում՝ Եվրոպա¹⁴:

Ընդ որում, հարկ է ընդգծել, որ թե Չինաստանի, թե Հնդկաստանի աճող դեկալատարությունը համաշխարհային էներգետիկ շուկաներում պայմանավորված չէ բացառապես Ուկրաինայում ընթացող պատերազմի հետևանքով Մոսկվայի արտաքին էներգետիկ քաղաքականության զանազանեցման ռազմավարությամբ: Որպես դինամիկ աճող տնտեսություններ՝ Չինաստանն ու Հնդկաստանը առաջիկայում ավելի մեծ ծավալի էներգիայի կարիք են զգալու՝ չսահմանափակվելով միայն ածխաջրածիններով, այլ շարունակաբար զարգացնելով միջուկային

¹³ **Taghizadeh-Hesary F., Rasoulinezhad E., Yoshino N., Sarker T., Mirza N.**, Determinants of the Russia and Asia-Pacific Energy Trade. *Energy Strategy Reviews*. 2021, 38, DOI: 10.1016/j.esr.2021.100681

¹⁴ **Kulik L.**, Russia-India Economic Cooperation: Current Trends and Promising Directions. *MGIMO Review of International Relations*. 2022, 16(2), 159-175.

Էներգետիկան, ինչպես նաև վերականգնվող էներգետիկ աղբյուրների հիման վրա իրականացվող էլեկտրագեներացիան¹⁵:

Ասիական տրոն էներգետիկ աշխարհակարգի ձևավորման առկա նախադրյալների մասին է վկայում դեռևս 2015 թ. Միջազգային էներգետիկ գործակալության (ՄԷԳ) հրապարակած զեկույցը: Դրա համաձայն՝ 2040 թվականին, 2016թ. համեմատ, աշխարհում էներգիայի սպառումն աճելու է 30%-ով: ՄԷԳ-ի համաձայն՝ այդ ցուցանիշն առավելապես ապահովվելու է Չինաստանի ու Հնդկաստանի, ինչպես նաև Մերձավոր Արևելքի ու մասամբ՝ Աֆրիկայի ու Լատինական Ամերիկայի շնորհիվ: Հատկապես ընդգծվում է «ասիական վագրերի»՝ Ինդոնեզիայի, Մալայզիայի և Վիետնամի դերը: Հատկանշական է, որ ՄԷԳ-ը կանխատեսում է միջուկային էներգետիկայի տեսակարար կշռի կտրուկ աճ նշված երկրներում: Կանխատեսումների համաձայն՝ նույն ժամանակահատվածում էներգասպառման կրճատում է արձանագրվելու ԱՄՆ-ում, Եվրոպայում և Ճապոնիայում¹⁶:

Ասիական տրոն էներգետիկ աշխարհակարգի հիմքում է ընկած նաև միջազգային ֆինանսական հոսքերի շարունակական կենտրոնացումը ասիական «ֆինանսական մայրաքաղաքներում»՝ Շանհայում, Սինգապուրում, Հոնկոնգում, Պեկինում և այլն:

1. Այս ամենն առաջիկայում նոր լիցք է հաղորդելու հատկապես Հարավ-Արևելյան ու Հարավային Ասիայում ընթացող աշխարհա-քաղաքական մրցակցությանը, որի դրսևորումներն առկա են արդեն այսօր: Մասնավորապես, Չինաստանի «Գոտի և ճանապարհ» մեգանախագիծը (որը նաև էներգա-տրանսպորտային բաղադրիչ է պարունակում), G20-ի նախաձեռնած «Մերձավորարևելյան միջանցքը» (Հնդկաստան-Մերձավոր Արևելք-Եվրոպա), Հարավ-Արևել-

¹⁵ Young Chan-Kim., *China-India Relations: Geo-political Competition, Economic Cooperation, Cultural Exchange and Business Ties*. Springer, 2020.

¹⁶ World Energy Outlook 2015. International Energy Agency, 2015, <https://iea.blob.core.windows.net/assets/5a314029-69c2-42a9-98acd1c5deeb59b3/WEO2015.pdf>

յան Ասիայի երկրների ասոցիացիայի (ASEAN) նախաձեռնած ինտեգրման-ենթակառուցվածքային նախագծերը և այլն:

Ասիակենտրոն էներգետիկ աշխարհակարգն բախվում է նաև մի շարք ռիսկերի, որոնք նշված աշխարհաքաղաքական մրցակցության ածանցյալներից են: Կարելի է առանձնացնել, մասնավորապես, Հարավչինական ծովի շուրջ լարվածության պարբերական մեծացումը, Մալակկայի ջրանցքում Չինաստանի ու ԱՄՆ-ի շահերի բխումը, ինչը նաև հետևանք է Սպրատլի կղզիների շուրջ լարվածության¹⁷: Այս շարքից է նաև Թայվանի խնդիրը, ինչպես նաև ԱՄՆ, Մեծ Բրիտանիայի և Ավստրալիայի AUKUS անվտանգության մասին պակտը՝ տարածաշրջանում Չինաստանի ազդեցությունը զսպելու նպատակով¹⁸: Նշված ռիսկերի հաղթահարման համար Չինաստանը ռազմավարական նոր որակ է հաղորդում Ռուսաստանի հետ հարաբերություններին՝ ձգտելով պահել ռուս-չինական երկխոսությունը ռազմավարական մակարդակում՝ եվրասիական երկու առանցքային դերակատարների շահերը սինխրոնիզացնելու, ասիակենտրոն էներգետիկ աշխարհակարգում սեփական ազդեցությունը մեծացնելու նպատակով: Պեկինի այս ռազմավարությունն օբյեկտիվորեն գնահատելու նպատակով հարկ է անդրադառնալ ռուս-չինական հարաբերությունների զարգացման ընթացքին ու առանձնահատկություններին 2022 թ. առաջ և հետո:

Ռուս-չինական հարաբերություններ. ռազմավարական խորացում հայեցակարգային հակասությունների ներքո

Ժամանակակից ռուս-չինական հարաբերությունները Մոսկվան ու Պեկինը պաշտոնապես սահմանում են որպես «նոր

¹⁷ **Mitchell M.**, The South China Sea: A Geopolitical Analysis. *Journal of Geography and Geology*. 2016, 3, 14-25.

¹⁸ **Mickiewicz P.**, AUKUS as an Effective Response to the Prospective Limitation of American Domination in the Indo-Pacific, *Torun International Studies*, 2023, 1(18), 25–38.

դարաշրջան թեակոխող՝ համապարփակ գործընկերության և ռազմավարական փոխգործակցության հարաբերություններ»¹⁹, որի հիմնական սկզբունքներն ու զարգացման ուղղությունները արտացոլված են Ռուսաստանի և Չինաստանի միջև 2001թ. հուլիսի 16-ին կնքված բարիդրացիության, բարեկամության և համագործակցության մասին պայմանագրում: Ընդհանուր առմամբ, առ այսօր Մոսկվայի ու Պեկինի միջև կնքվել են ավելի քան 300 միջկառավարական պայմանագրեր և համաձայնագրեր, որոնք վերաբերում են համագործակցության գրեթե բոլոր ոլորտներին, ներառյալ ամենաբարձր մակարդակով ինտենսիվ շփումները, առևտրային, տնտեսական և հումանիտար կապերը, համագործակցությունը միջազգային ասպարեզում, ներառյալ ՄԱԿ-ի Անվտանգության խորհրդում հաճախ միասնական դիրքերից հանդես գալը, համատեղ մասնակցությունը միջազգային և տարածաշրջանային կազմակերպություններին (Համագործակցության շանհայան կազմակերպություն, BRICS) և այլն: Ռուսաստանի և Չինաստանի առաջնորդները հանդիպել են 40 անգամ, ընդ որում՝ ՌԴ նախագահ Վ. Պուտինը Չինաստան կատարած այցերի քանակությամբ գերազանցում է աշխարհի բոլոր քաղաքական առաջնորդների ցուցանիշները²⁰:

2005թ. երկու երկրների միջև վիճելի սահմանային հարցերի լուծման մասին համաձայնագիր կնքվեց, որի արդյունքում Չինաստանը ստացավ մի շարք վիճելի տարածքներ՝ 337 քառակուսի կիլոմետր տարածքով: Այնուամենայնիվ, Ռուսաստանի և Չինաստանի միջև միջսահմանային հարցի վերջնական լուծման անհրաժեշտությունը շարունակում է արդիական մնալ²¹: 2023թ.

¹⁹ Договор о добрососедстве, дружбе и сотрудничестве между Российской Федерацией и Китайской Народной Республикой (16 июля 2001 г.) // <http://www.kremlin.ru/supplement/3418>

²⁰ О российско-китайских отношениях стратегического партнерства // https://www.mid.ru/ru/foreign_policy/vnesnepoliticeskoe-dos-e/dvustoronnie-otnosenij-rossii-s-inostrannymi-gosudarstvami/strategiceskoe-partnerstvo-s-kitaem/

²¹ Bolt P., Sino-Russian Relations in a Changing World Order. *Strategic Studies Quarterly*. Winter, 2014. 48-70.

օգուստոսին Պեկինի կողմից պաշտոնակապես հաստատված նոր քաղաքական քարտեզում Ռուսաստանի որոշ տարածքներ, մասնավորապես՝ Ամուր գետի վրա գտնվող Մեծ Ուսսուրիական կղզին ներառվեց Չինաստանի կազմում (չնայած, որ 2008թ. կողմերը համաձայնագիր են կնքել կղզին երկու մասին բաժանելու վերաբերյալ)²²: Այսպիսով, տարածքային խնդիրները կարևոր տեղ են զբաղեցնում ռուս-չինական հարաբերություններում, ինչը, սակայն, չի խանգարում կողմերին շարունակել խորացնել ռազմավարական երկխոսությունը²³:

2022թ. ռուս-չինական հարաբերություններում տեղի ունեցան իրադարձություններ, որոնք վկայում են երկու պետությունների ռազմավարական մերձեցման մասին: Այն բանից հետո, երբ Չինաստանը հրապարակայնորեն պաշտպանեց Ռուսաստանի դիրքորոշումը եվրոպական անվտանգության երաշխիքների վերաբերյալ, փետրվարի 4-ին Վ.Պուտինն ու Սի Յզինպինը Պեկինում ստորագրեցին համատեղ հայտարարություն, որում Ռուսաստանը պատրաստակամություն դրսևորեց աջակցելու Չինաստանին մի շարք զգայուն տարածաշրջանային ու անվտանգային հարցերում: Մասնավորապես, Ռուսաստանը և Չինաստանը ամրագրեցին իրենց հավատարմությունը «մեկ Չինաստանի» սկզբունքին՝ մերժելով «որևէ ձևաչափով» Թայվանի անկախության գաղափարը²⁴: Նույն դիրքորոշումը Մոսկվան ունի նաև Տիբեթի պատկանելության մասին:

Երկկողմ հարաբերությունների կարևորագույն բաղադրիչը Ռուսաստանի և Չինաստանի միջև առևտրատնտեսական փոխգործակցությունն է: 2010թ. ի վեր Չինաստանը Ռուսաստանի խոշորագույն առևտրային գործընկերն է: Այսօր Մոսկվան և Պեկինը

²² **Dmochowski T.**, The Settlement of the Russian-Chinese Border Dispute, *Polish Political Science Yearbook*. 2015, **44**, 56-74.

²³ **Freire M.R.**, China-Russia relations in a framework of strategic containment. *Relações internacionais*. Special Issue, 2021, 53-68.

²⁴ Китай поддержал российские требования о нерасширении НАТО. С какими еще требованиями Москвы солидаризировался Пекин, <https://www.rbc.ru/politics/04/02/2022/61fcf1839a79475376a6f40b>

նպատակ են դրել կրկնապատկել ապրանքաշրջանառությունը երկու երկրների միջև՝ արդեն 2024թ. այն հասցնելով 200 միլիարդ դոլարի: Հարկ է ընդգծել, որ այսօր միջսահմանային վճարումների 70%-ն իրականացվում է ազգային արժույթներով՝ ռուսական ռուբլով և չինական յուանով²⁵:

Ուկրաինական հակամարտության հենց սկզբից Չինաստանը հավասարակշռված դիրք զբաղեցրեց՝ հանդես գալով խաղաղ կարգավորման կողմնակից: Միամանակ, Չինաստանի պաշտոնական ներկայացուցիչները բազմիցս հրապարակայնորեն հայտարարել են, որ հասկանում են հակամարտության իրական արմատական պատճառները՝ մատնանշելով ԱՄՆ-ի և նրա արբանյակների կործանարար դերը հակամարտությունը հրահրելու գործում և կոչ են արել հաշվի առնել ներգրավված բոլոր կողմերի անվտանգային շահերը:

Այնուամենայնիվ, 2022թ. ի վեր ավելի ու ավելի նկատելի է դառնում Ռուսաստանի ու Չինաստանի ռազմավարական մերձեցումը, ինչը, թերևս, պայմանավորված է նոր աշախարհակարգի ձևավորման մարտահրավերներով²⁶: Վերջինս, հավանաբար, կյանքի է կոչվելու G2 ձևաչափով, որում Վաշինգտոնն ու Պեկինը հանդես են գալու որպես առանցքային գլոբալ խաղացողներ՝ հավակնելով նոր երկրներության ձևավորմանը: Այդպիսի ճարտարապետության ներքո առավել արդյունավետ ու մրցունակ լինելու համար Պեկինին անհրաժեշտ է էլ ավելի խորացնել հարաբերությունները Մոսկվայի հետ՝ կայանալու համար որպես եվրասիական գերտերություն: Դա հստակ հասկանում է նաև ռուսական կողմը՝ ձգտելով Չինաստանի հետ հարաբերությունները կառուցել՝ սեփական երկարաժամկետ շահերից ելնելով: Այսպես, 2023թ. մարտին հաստատված ՌԴ արտաքաին քաղաքականության հայեցակարգում առաջին անգամ Մոսկվան հավասարության նշան

²⁵ **Aksenov G., Ronglin Li, Qamar A., Fambo H.,** *Development of Trade and Financial-Economical Relationships between China and Russia: A Study Based on the Trade Gravity Model / Sustainability.* 15, 2023. 39 p.

²⁶ **Peters M.,** *Russia-China/China-Russia: Sino-Russian relations in the post-Soviet era, Educational Philosophy and Theory,* 55:14. 2023. 1664–1671.

է դնում ռուս-չինական և ռուս-հնդկական հարաբերությունների միջև (հոդվածներ 51-54)²⁷: Այսպիսի հավասարակշռության ապահովման ներքո է դիտվում այսպես կոչված «Մեծ Եվրասիական տարածության» ձևավորումը, որում Մոսկվան փորձելու է դիրքավորվել որպես հավասարակշռող ուժ Չինաստանի և Հնդկաստանի միջև՝ դրանով իսկ ամրապնդելով սեփական դիրքերը եվրասիական անվտանգային ճարտարապետության մեջ: Մոսկվայի առաջարկած ուժերի այսպիսի դասավորությունը, բնականաբար, չի ողջունի Պեկինը՝ հատկապես հաշվի առնելով Հնդկաստանի հետ չլուծված խնդիրները:

Այսպիսով, ռուս-չինական հարաբերությունները թեև առանձնանում են զարգացման բարձր դինամիկայով ու փոխգործակցության խորացմամբ առանցքային ռազմավարական ուղղություններով, այնուամենայնիվ, կողմերի միջև առկա են որոշ տարաձայնություններ, որոնցից հատկապես հարկ է առանձնացնել տարածքային չլուծված հարցերը, ինչպես նաև Մեծ Եվրասիայում աշխարհաքաղաքական նոր հավասարակշռության ձևավորման վեկաբերյալ նրանց մոտեցումները:

Ասիական ուղղությունը՝ Ռուսաստանի էներգետիկ անվտանգության ռազմավարական փաստաթղթերի լեյտմոտիվ

2019թ. մայիսի 13-ին ընդունվեց Ռուսաստանի Դաշնության էներգետիկ անվտանգության նոր դոկտրինը²⁸: Թեև դրանում կրկնվում են նախորդ՝ էներգետիկ անվտանգությանը նվիրված ռազմավարական փաստաթղթերում ներառված մի շարք հիմնադրույթներ, սակայն այն առանձնանում է նոր մոտեցումներով, որոնք էական ազդեցություն ունեն այդ փաստաթղթի քաղաքական էության վրա, քանզի փորձ է արվում սահմանել Ռուսաստանի

²⁷ Концепция внешней политики Российской Федерации (утверждена Президентом Российской Федерации В.В.Путиным 31 марта 2023 г.) // <https://www.mid.ru/ru/detail-material-page/1860586/>

²⁸ Доктрина энергетической безопасности Российской Федерации / Утверждена указом Президента РФ от 13 мая 2019 г. № 216.

Էներգետիկ աշխարհաքաղաքականության հիմնական՝ ասիական վեկտորը:

Ռուսաստանի էներգետիկ անվտանգության մարտահրավերների շարքում դիտարկվում է համաշխարհային շուկայում էներգառեսուրսների նոր խաղացողների ու, մասնավորապես, արտահանողների ի հայտ գալը: Դրանց թվում է ԱՄՆ-ն, որը 2017-ից ի վեր որդեգրել է համաշխարհային նավթագազային շուկայում կշիռն ավելացնելու ռազմավարություն: Մրցակցությունը հիմնականում արտահայտվում է եվրոպական ուղղությամբ, հատկապես՝ Ուկրաինայում պատերազմի մեկնարկով պայմանավորված:

Դոկտրինը կանխատեսում է համաշխարհային տնտեսական աճի տեղափոխումը Ասիա-Խաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջան: Այս մեգաթրենդի ընկալումը որպես Ռուսաստանի էներգետիկ անվտանգության մարտահրավեր ընդգծում է Մոսկվայի արտաքին էներգետիկ քաղաքականության ասիական-խաղաղօվկիանոսյան վեկտորի շրջանակներում չինական վեկտորի առանցքային դերը: Հայտնի է, որ Չինաստանն աշխարհում LNG-ի գլխավոր սպառողն է, որն, ինչպես արդեն նշվեց, գնալով ավելացնում է իր էներգասպառման կառուցվածքում «երկնագույն վառելիքի» կշիռը:

Ինչ վերաբերում է 2009թ. ընդունված «Մինչև 2030 թ. Ռուսաստանի էներգետիկ ռազմավարությանը», ապա դրանում Չինաստանը հիշատակվում է չորս անգամ: Մասնավորապես, փաստաթղթում առանձնանում են հետևյալ կանխատեսումներն ու ծրագրերը: Մինչև 2030թ.՝

-Եվրոպական ուղղությամբ Ռուսաստանից արտահանվող էներգակիրների ծավալը գնալով նվազելու է՝ արևելյան ուղղությամբ (Չինաստան, Ճապոնիա, Կորեա, Ասիական-Խաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջան) արտահանման ավելացման հետևանքով:

-Արևելյան Սիբիրում և Հեռավոր Արևելքում գազի մատակարարման միասնական համակարգի ծրագրի իրագործման շրջանակներում աստիճանաբար ձևավորվելու է գազա-

տարների համակարգ Ասիական-Խաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջանի երկրներ ու, մասնավորապես, Չինաստան և Կորեայի Հանրապետություն բնական գազի տեղափոխման նպատակով՝ մատակարարման միասնական համակարգին այդ երկրների հնարավոր միացմամբ:

-կրկնակի կավելանա Ռուսաստանից Չինաստան, Ճապոնիա և Կորեայի Հանրապետություն բնական գազի արտահանումը:

-կսկսվի Ռուսաստանից Չինաստան էլեկտրաէներգիայի արտահանումը²⁹:

2020 թ. ընդունված «Մինչև 2035թ. Ռուսաստանի Դաշնության էներգետիկ ռազմավարության» մեջ արդեն նկատելի է ասիական տրոն քաղաքականության հստակ ընդգծում՝ աշխարհագրության էական ընդլայնմամբ ու առանձին նախագծերի ընդգծմամբ: Փաստաթղթում խոսվում է չինական, հնդկական, վիետնամական, մալայզիական էներգետիկ շուկաներում դիրքերի ամրապնդման, միջուկային էներգետիկայի նախագծերում ակտիվ մասնակցության (Տյանվանի ԱԷԿ), Չինաստանի հետ էլեկտրաէներգետիկ կապերի զարգացման (Ջեյսկի ՀԷԿ-Ամուրսկայա-Խեյխե 500 կՎ էլեկտրահաղորդման գիծ), ԵԱՏՄ հետ Չինաստանի համագործակցության ակտիվացման և այլ ուղղությունների մասին: Կարմիր թելով անցնում է այն միտքը, որ Չինաստանի և Հնդկաստանի էներգետիկ շուկաներում դիրքավորումը պետք է դիտարկվի որպես էներգետիկ ռազմավարության առանձնահերթություն՝ հաշվի առնելով վերջիններիս կողմից էներգակիրների սպառման աննախադեպ աճն ու ազդեցության մակարդակը գլոբալ էներգետիկ համակարգում³⁰:

²⁹ Энергетическая стратегия России на период до 2030 года. Утверждена распоряжением Правительства РФ от 13 ноября 2009 г. N 1715-р.

³⁰ Энергетическая стратегия Российской Федерации на период до 2035 г. Утверждена распоряжением Правительства РФ от 9 июня 2020 г. N 1523-р.

Ռուս-չինական էներգետիկ համագործակցությունը ռուս-ուկրաինական պատերազմի մեկնարկից ի վեր

2022թ. ի վեր Ռուսաստանի և Չինաստանի միջև էապես ակտիվացավ «էներգետիկ երկխոսությունը»³¹: Ներկայումս Մոսկվան ու Պեկինն ակտիվորեն իրականացնում են նոր համատեղ էներգետիկ նախագծեր: ՌԴ նախագահ Վ. Պուտինի՝ 2022 թվականի փետրվարի սկզբին Չինաստան կատարած այցի ժամանակ կողմերը ստորագրեցին երեք համաձայնագրեր՝ ուղղված նավթա- և գազատարների աշխատանքների կայունության ապահովմանը՝ չինական շուկա ռուսական գազի և նավթի մատակարարման ծավալները հետագայում ավելացնելու նպատակով: Որպես նավթի առքուվաճառքի պայմանագրի հավելված կնքվեց համաձայնագիր՝ Արևմտյան Չինաստանի նավթավերամշակող գործարաններից նավթի մատակարարումներ ապահովելու համար: Դրան զուգահեռ չինակա CNPC-ի և ռուսական «Ռոսնեֆտի» միջև փոխըմբռնման հուշագիր ստերագրվեց³²:

Թեև Ռուսաստանը ստիպված է Չինաստան էներգակիրներ արտահանել զգալի զեղչով՝ պատժամիջոցների, էմբարգոյի և «գնային առաստաղների» պատճառով, այնուամենայնիվ, վերջին շրջանում էներգակիրների արտահանման արժեքը զգալիորեն աճել է: Պատերազմի սկզբից ի վեր Չինաստանը Ռուսաստանից 86 մլրդ եվրո արժողությամբ էներգակիրներ է ներմուծել, որից մոտ 67 մլրդ եվրոն բաժին է ընկել ներկվող նավթին: Հարկ է ընդգծել, որ 2022թ. Ռուսաստամից Չինաստան արտահանված նավթի, ածխի, հեղուկացված գազի և խողովակաշարային գազի արտահանման արժեքը 56%-ով գերազանցել է 2021 թ. ցուցանիշները³³:

³¹ Skalamera M., The Geopolitics of Energy after the Invasion of Ukraine, *The Washington Quarterly*. 2023, 46:1, 7-24.

³² Rosneft and CNPC agreed to cooperate in the field of low carbon development / <https://www.bloomberg.com/press-releases/2022-02-04/rosneft-oil-company-rosneft-and-cnpc-agreed-to-cooperate-in-the-field-of-low-carbon-development>

³³ Новак сообщил, что добыча угля в РФ в 2022 г. выросла на 0,3%, экспорт упал на 7% / <https://www.interfax.ru/business/880326>

Այսպիսով, Չինաստանը պատերազմի սկզբից ի վեր ռուսական էներգակիրների ամենախոշոր ներկրողն է: Միաժամանակ, կողմերի էներգետիկ հարաբերություններում անհավասարակշռությունը կտրուկ աճ արձանագրեց: Այսպես, Չինաստանի մասնաբաժնի արժեքը ռուսական էներգակիրների արտահանման մեջ կրկնապատկվել է՝ 15%-ից հասնելով 30%-ի, մինչդեռ Ռուսաստանի մասնաբաժինը չինական ներմուծման մեջ աննշան է աճել³⁴:

Ռուս-չինական էներգետիկ յամագործակցության առանցքում շարունակում է գտնվել դեդոլարիզացման ռազմավարությունը: Այսօր կողմերը էներգետիկ առևտուր են իրականացնում բացառապես ազգային արժույթով, ինչը հատկապես բխում է Մոսկվայի շահերից, քանի որ հնարավորություն է ստանում պահպանելու ռուբլու հարաբերական կայությունը:

Ազգային արժույթներով հաշվարկների իրականացման ռազմավարության տիրություն նշանակալի քայլ էր 2022թ. «Ռոսնեֆտ» ընկերության պարտատոմսերի թողարկումը չինական յուաններով՝ 15 մլրդ ռուբլի ընդհանուր գումարով: Ռուսական շուկայի նորագույն պատմության մեջ դա կորպորատիվ պարտատոմսերի ամենամեծ թողարկումն է համարվում³⁵:

Ռուսաստանի կախվածությունը մեկ հիմնական սպառողից մեծ ռիսկեր է ստեղծում ուժերի հավասարակշռության և, ի վերջո, Ռուսաստանի արտաքին էներգետիկ ռազմավարության զանազանեցման համար: Ավելին, չինական ներմուծումները, հավանաբար, չեն կարողանա փոխարինել Ռուսաստանի կորուստները եվրոպական նավթի և գազի շուկաներում: Միաժամանակ, Պեկինի տեսանկյունից՝ ռուսական էներգակիրներն ունեն ռազմավարական

³⁴ **Wachtmeister H.**, Russia-China energy relations since 24 February: Consequences and options for Europe, NKK & SCEEUS, 2023, <https://www.ui.se/globalassets/ui.se-eng/publications/sceeus/russia-chinaenergy-relations-since-24-february.pdf>

³⁵ Игорь Сечин выступил с ключевым докладом на открытии IV Российско-Китайского энергетического бизнес-форума / <https://www.rosneft.ru/press/news/item/212757/>

առավելություն, մասնավորապես՝ ցամաքային (խողովակաշարային) առաքումը և «Հյուսիսային ծովային երթուղու» օգտագործումը կարող է նվազեցնել Չինաստանի կախվածությունը էներգակիրների ներկրումից, որը ներկայումս իրականացվում է անվտանգության առումով խոցելի հարավային լոգիստիկայով:

«Սիբիրի ուժ» և «Սիբիրի ուժ-2» («Ալթայ») գազամուղների գեոտնտեսական նշանակությունը

Հաշվի առնելով Ասիական-Խաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջանում ու հատկապես Չինաստանում ածխաջրածնային էներգառեսուրսների սպառման շարունակական աճը՝ Մոսկվան դեռ 2009-2010թթ. սկսեց նոր լոգիստիկ երթուղիներ մշակել՝ վերոնշյալ շուկաներում սեփական դիրքերն ամրապնդելու համար: 2009թ. Մոսկվան և Պեկինը կնքեցին «վարկ նավթի դիմաց» միջպետական պայմանագիրը, որի համաձայն Ռուսաստանին տրամադրվող վարկային միջոցները կազմեցին 25 մլրդ ԱՄՆ դոլլար, որից մոտ 15 մլրդ-ը պետք է ստանար «Ռոսնեֆտը», իսկ 10 միլիարդը՝ պետական նավթատրանսպորտային «Տրանսնեֆտը»: Որոշվել էր, որ վարկի մարման նպատակով Ռուսաստանը 2011-2030թթ. մոտ 300 մլն տ նավթ կարտահանի Չինաստան (միջին տարեկան ծավալը՝ 15 մլն տ կամ մոտ 110 մլն բարել)³⁶:

Որպես ռուս-չինական «էներգետիկ երկխոսության» մեկ այլ կարևոր դրվագ կարելի է առանձնացնել չինական ընկերությանը Արևելյան Սիբիրում գտնվող երկու հանքավայրերում գազի արդյունահանման արտոնագրի տրամադրումը, ինչպես նաև Մոսկվայի հետ վարվող բանակցությունները՝ Ռուսաստանից ածխի երկարաժամկետ ներկրման վերաբերյալ:

Այսօր ռուս-չինական էներգետիկ համագործակցության առանցքային դրսևորումներից է «Սիբիրի ուժը» գազամուղը (տես նկար 1), որով Յակուտիայում արդյունահանվող բնական գազը

³⁶ **Петелин Е.**, Энергомонолог Китая в Центральной Азии, *Индекс безопасности*, 2011, 17, 4 (99), 35-57.

արտահանվում է Ասիական-Խաղաղօվիակոսյան տարածաշրջան: «Միբիրի ուժը» «Գազպրոմի» և չինական «CNPC» ընկերության համատեղ նախագիծն է, որի արժեքն ի սկզբանե գնահատվում էր մոտ 800 մլրդ ռուբլի, ավելի ուշ՝ 2018թ.՝ 1,1 տրլն ռուբլի: Գազամուղի թողունակությունը կազմում է տարեկան 38 մլրդ խմ³⁷: Այն շահագործման հանձնվեց 2018թ. դեկտեմբերին:

Նախագծին նոր շունչ հաղորդեց 2014 թ. Մոսկվայի և Պեկինի միջև կնքված 30-ամյա պայմանագիրը: Դրա համաձայն՝ Մոսկվան պարտավորվում էր տարեկան մոտ 40 մլրդ խմ գազ արտահանել Չինաստան: Պայմանագրի ընդհանուր արժեքը կազմում է 400 մլրդ ԱՄՆ դոլլար³⁸:

Այսպիսով, «Միբիրի ուժը»՝ ստացավ հստակ առևտրային ուրվագիծ՝ Մոսկվայի համար ապահովելով «երկնագույն վառելիքի» արտահանման կայուն ու հեռանկարային ուղղություն, իսկ Պեկինի համար ստեղծելով էներգետիկ բազմազանեցման ու անվտանգության մեծացման հուսալի մեխանիզմ: Հաշվի առնելով ներկրման նախատեսվող մեծ ծավալները՝ չինական կողմը որոշեց դիմել հետաքրքիր մանևրի՝ առաջարկելով Մոսկվային 25 մլրդ ԱՄՆ դոլլար վարկ՝ «Միբիրի ուժը» նախագծի որոշ ենթակառուցվածքային խնդիրների լուծման համար: Հասկանալով, որ նման վարկային պայմանագիրը ապագայում կարող է պարտավորեցնել Մոսկվային շուկայականից ցածր գնով գազ վաճառել Չինաստանին՝ «Գազպրոմ» հրաժարվեց առաջարկից:

Միաժամանակ, Չինաստանն ու Ռուսաստանն այս նախագծի շրջանակներում ավելի լայն աշխարհատնտեսական շահեր են հետապնդում³⁹: Մասնավորապես, նախատեսվում է, որ

³⁷ **Пляскина Н.И., Харитонова В.Н., Вижина И.А.**, «Сила Сибири» – драйвер или угроза газохимическим кластерам востока России? *Эко*, 2015, 4, 54-71.

³⁸ Соглашение между Правительством Российской Федерации и Правительством Китайской Народной Республики о сотрудничестве в сфере поставок природного газа из Российской Федерации в Китайскую Народную Республику по "восточному" маршруту. Ратифицировано Федеральным законом от 02.05.2015 N 106-ФЗ.

³⁹ **Yamato S.**, Energy trade relations between Russia and China. *Krakowskie Studia Matopolskie*, 2023, 2 (38), 62-71.

«Միբիբի ուժը» գազ է մատակարարելու նաև ռուսաստանյան գազավերամշակման կայաններ, որտեղ արտադրվող LNG-գազը կարտահանվի Ճապոնիա: Վերջինս, ինչպես հայտնի է, ատոմակայանների կոնսերվացումից հետո էներգակիրների ներկրման նոր ուղիներ է փնտրում (դրանով է, թերևս, պայմանավորված Տոկիոյի կրավորական կեցվածքը հակառուսական տնտեսական պատժամիջոցների նկատմամբ և Ռուսաստանից հեղուկացված գազի ներկրումը): Այսպիսով, Մոսկվայի և Պեկինի համար նոր ու հեռանկարային շուկա կարող է բացվել⁴⁰:

Հայտնի է, որ «Միբիբի ուժը» գազամուղի հետ Մոսկվան կյանքի է կոչում «Միբիբի ուժը-2» («Ալթայ») գազամուղի նախագիծը: Այս ենթակառուցվածքով Արևմտյան Միբիբից նախատեսվում է տարեկան մոտ 80 մլրդ խմ գազ արտահանել Չինաստանի արևմտյան հատվածում գտնվող Մինցզյան-Ույգուրյան ինքնավար շրջան: Ենթադրվում է, որ այնուհետև գազամուղը կմիանա չինական «Արևմուտք-Արևելք» գազամուղին՝ հասնելով Շանհայ⁴¹:

Այնուամենայնիվ, թեև 2014թ. Մոսկվան և Պեկին հուշագիր ստորագրեցին Ռուսաստանից բնական գազի ներկրումը «Ալթայ» գազամուղով կրկնապատկելու վերաբերյալ, նախագիծն իրականացվում է դանդաղ տեմպերով: Մինչդեռ պարզ է, որ «Միբիբի ուժը-2» նախագծի ընդգրկումը ռուսական էներգետիկ քաղաքականության օրակարգ վկայում է, որ մոտակա տասնամյակի ընթացքում Ռուսաստանի արտաքին էներգետիկ քաղաքականության վեկտորը կտեղափոխվի Եվրոպայից Ասիա:

⁴⁰ **Земченков А. С.**, Поставки СПГ в Японию: оценка потенциала российских энергетических компаний, *Газовая промышленность*. 2019, 9. 130-133.

⁴¹ **Железняк М. Н., Сериков С.И., Шац М. М.**, Современный этап создания ГТС "Сила Сибири-2": проблемы и перспективы, *Известия АО РГО*. 2021. 2(61). 27-39.

Եզրակացություն

1. Ռուս-չինական համագործակցությունը էներգետիկ ու, մասնավորապես, նավթագազային ոլորտում զարգացման մեծ ներուժ է պարունակում՝ պայմանավորված, մի կողմից, Ռուսաստանի հարուստ ածխաջրածնային պաշարներով ու ենթակառուցվածքային-լոգիստիկ նախագծերով, մյուս կողմից՝ Չինաստանում շարունակաբար աճող պահանջարկով: Միաժամանակ, Ռուսաստանի և Չինաստանի կողմից ձևավորվող էներգետիկ օրակարգն առանձնանում է բազմաթիվ խնդիրներով, որոնցից հարկ է առանձնացնել համաշխարհային էներգետիկ շուկայում առկա բարդ զարգացումներն ու տուրբուլենտությունը, որն իր ուղիղ ազդեցությունն է ունենում ինչպես վերոնշյալ նախագծերի իրականացման, այնպես էլ պահանջարկի կանխատեսելիության վրա:
2. Ռուս-չինական էներգետիկ կապերի զարգացումն արդի փուլում անհրաժեշտ է դիտարկել ասիակենտրոն էներգետիկ աշխարհակարգի ձևավորման համատեքստում: Վերջինս պայմանավորված է հատկապես Ասիական-Խաղաղօվկիանոսյան տարածաշրջանի տնտեսական ու ֆինանսական ներուժի շարունակական աճով, ինչը, իր հերթին, հանգեցնում է այդտեղ էներգառեսուրսների հանդեպ շարունակաբար աճող պահանջարկին:
3. Ուկրաինայում տեղի ունեցող գործընթացները, իհարկե, խնդիրներ են ստեղծում Ռուսաստանի էներգետիկ քաղաքականության համար՝ հաշվի առնելով պատժամիջոցների կիրառման արդյունքում տեխնոլոգիաների փոխանցման սահմանափակումները, էներգակիրների գների կտրուկ տատանումները և այլն: Սակայն ստեղծված իրավիճակը նաև հնարավորություններ է ստեղծում ռուս-չինական էներգետիկ համագործակցության համար, մասնավորապես՝

նավթագազային շուկայի կոնյունկտուրայի խարքային վերաձևավորման տեսանկյունից:

4. Ռուս-չինական «Էներգետիկ երկխոսության» խորացումը նաև որոշ ռիսկեր է պարունակում Ռուսաստանի Էներգետիկ անվտանգության համար, քանի որ վերջինս ստեղծված պայմաններում առավել քան կախված է դառնում դեպի Չինաստան մատակարարումներից: Պետք չէ բացառել, որ այս հանգամանքը պատեհ պահին Չինաստանը կօգտագործի առանձին աշխարհաքաղաքական խնդիրներ լուծելու համար: Ակնհայտ է, որ կախվածությունը չինական շուկայից զրկում է Ռուսաստանին մատակարարումների բազմազանեցման հնարավորություններից՝ ամբողջությամբ չփոխատուցելով եվրասիական էներգետիկ շուկաների կորստի հետևանքով կրած կորուստները: Հարկ է ընդգծել, որ թեև ռուս-չինական հարաբերությունները զարգացման դրական դինամիկա են դրսևորում, այնուամենայնիվ, կողմերի միջև առկա են խորքային տարաձայնություններ Եվրասիայի աշխարհաքաղաքական ապագայի վերաբերյալ: Միաժամանակ, ռուս-չինական էներգետիկ հարաբերությունների առանցքային նպատակներից է շուկայի ապադոլարացումը, ինչը, հաշվի առնելով համաշխարհային շուկայում Չինաստանի դիրքը՝ որպես առանցքային սպառող, ուղղված է գլոբալ էներգետիկ համակարգի արմատական վերանայմանը:
5. Որպես ռուս-չինական էներգետիկ կապերի զարգացման առանցքային մարտահրավեր հարկ է դիտարկել հեղուկացված գազի հանդեպ պահանջարկի շարունակական աճը, ինչը թելադրում է Ռուսաստանին նոր արտադրական հզորություններ ստեղծել՝ բազմազանեցնելով էներգակիրի արտահանման ուղիները դեպի չինական շուկա: Հաշվի առնելով LNG-ի հանդեպ համաշխարհային պահանջարկի շարունակական աճը, ինչպես նաև դրա մատակարարման լոգիստիկ առավելությունները՝ գազի հեղուկացման,

վերագազայնացման ուղղություններով, ինչպես նաև LNG-նավատորմի զարգացումը պետք է դիտարկել որպես Ռուսաստանի էներգետիկ անվտանգության առանցքային մարտահրավերներից մեկը:

6. «Միբիրի ուժը» և «Միբիրի ուժը-2» մեգանախագծերի իրագործումը վկայում է Ռուսաստանի կողմից ասիական տնտեսական էներգետիկ քաղաքականություն իրականացնելու միտումների մասին, ինչը պայմանավորված է Ասիական-Խաղաղօվկիանոսյան երկրենում ու, մասնավորապես, Չինաստանում «երկնագույն վառելիքի» սպառման շարունակական ինտենսիվ աճը: Հատկանշական է, որ ասիական տնտեսության սկզբունքը ամրագրվել էր դեռևս 2009թ. ընդունված ՌԴ էներգետիկ ռազմավարության մեջ ու վերահաստատվել է ինչպես 2020թ. ռազմավարության, այնպես էլ 2019թ. էներգետիկ անվտանգության դոկտրինի մեջ: Ուկրաինական ուղղությամբ ընթացող զարգացումներն ու դրանց հետևանքով Մոսկվայի շարունակական դուրսմղումը եվրոպական էներգետիկ շուկաներից ասիական տնտեսական էներգետիկ քաղաքականության զարգացումը առանցքային հեռանկար են դարձնում Ռուսաստանի էներգետիկ անվտանգության համար:

Russian-Chinese energy cooperation: the challenges of forming the new energy world order

VAHE DAVTYAN
Brusov State University

Key directions of the Russian-Chinese energy agenda are presented. Through the structural analysis of the energy systems of Russia and China, their priorities are revealed, the importance of the energy factor in the geopolitical "arsenal" of these countries is assessed. The Russian-Chinese energy cooperation is studied in the context of the principles of the Russian energy security strategic documents; the compliance of the implemented policy with the conceptual approaches and principles recorded in them is evaluated. Through that prism, the prospects for the formation of an Asia-centric energy world order are analyzed. Special attention is paid to Russian-Chinese energy ties since the start of the war in Ukraine. In particular, the volumes of energy trade, as well as the possibilities of implementing the de-dollarization strategy are evaluated. The importance and prospects of the "Power of Siberia" and "Power of Siberia-2" gas pipelines for the development of Russian-Chinese energy cooperation are assessed.